

Warszawa, 01-03-2023 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

IX.517.156.2023.TRo

Pan

gen. Jacek Kitliński

Dyrektor Generalny

Służby Więziennej

Szanowny Panie Dyrektorze,

wprowadzone mocą ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw¹ przepisy art. 8 § 4 i art. 217c § 1a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (dalej także: k.k.w.) przewidują, że skazany pozbawiony wolności i tymczasowo aresztowany może korzystać co najmniej raz w tygodniu, w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, z samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z obrońcą oraz pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącą Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania skazanego przed tym Trybunałem² (dalej dla uproszczenia: kontakt z obrońcą).

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1855.

² Podmioty te wymienia art. 8 § 3 k.k.w. w stosunku do skazanych oraz art. 215 § 1 w przypadku tymczasowo aresztowanych.

W szczególnie uzasadnionych wypadkach, jeżeli wyznaczone terminy czynności procesowych wskazują na konieczność niezwłocznego skorzystania z samoinkasującego aparatu telefonicznego, dyrektor zakładu karnego udziela zgody na kontakt poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym.

W uzasadnieniu do projektu nowelizacji k.k.w.³ wskazano, że określone w przepisach minimalne gwarancje ustawowe w zakresie rozmów telefonicznych mogą być rozszerzane z korzyścią dla osób osadzonych w ramach porządków wewnętrznych poszczególnych jednostek penitencjarnych. Zapewniono, że przyjęcie takiego rozwiązania z jednej strony zobowiązuje administrację jednostek penitencjarnych do poszanowania gwarantowanego ustawą prawa do kontaktowania się z obrońcą za pośrednictwem samoinkasującego aparatu telefonicznego, z drugiej zaś umożliwi dyrektorom zakładów karnych i aresztów śledczych zwiększenie częstotliwości tych rozmów przy uwzględnieniu specyfiki jednostki, możliwości technicznych i kadrowych.

Projektowane przepisy odnoszące się do omawianego zagadnienia stwarzały jednak zagrożenie, że ten minimalny standard zostanie przyjęty jako obowiązujący w zdecydowanej większości jednostek penitencjarnych. Dałem wyraz takiemu przekonaniu w przedłożonej Ministrowi Sprawiedliwości opinii do projektu ustawy⁴. Niestety, treść skarg skierowanych przez skazanych i tymczasowo aresztowanych do Biura RPO, ustalenia poczynione w trakcie wizytacji zakładów karnych i aresztów śledczych⁵, jak również analiza wybranych 45 porządków wewnętrznych jednostek

³ Druk sejmowy nr 2376/IX kad.

⁴ Opinia jest zamieszczona na stronie RPO: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-zmiany-kkw-kk-kpk-kontakty-rodzina-opinia-ms> (dostęp: 22.02.2023 r.).

⁵ Areszt Śledczy w Radomiu (19–21.10.2022 r.), Zakład Karny w Iławie (26–28.10.2022 r.), Zakład Karny w Łowiczu (16–18.11.2022 r.), Areszt Śledczy w Katowicach (22–24.11.2022 r.), Areszt Śledczy w Warszawie-Grochowie (24–25.11.2022 r.), Areszt Śledczy w Gdańsku (7–8.12.2022 r.), Zakład Karny nr 1 we Wrocławiu (14–15.12.2022 r.).

penitencjarnych⁶, potwierdzają zasadność ówczesnych spostrzeżeń i skłaniają mnie do przedstawienia poniższych uwag.

W zdecydowanej większości porządków wewnętrznych wprowadzono minimalny zakres kontaktu telefonicznego osób osadzonych z ich obrońcami. W praktyce realizacja tego uprawnienia sprowadzona została więc w zasadzie do jednego połączenia w tygodniu, co musi zostać ocenione negatywnie w kontekście realizacji prawa do obrony.

Część przeanalizowanych przepisów porządków wewnętrznych stoi wprost w sprzeczności z regulacjami Kodeksu karnego wykonawczego, ograniczając możliwość korzystania z aparatu telefonicznego wyłącznie do jednego razu w tygodniu⁷. W innych porządkach pojawiają się sformułowania: „raz w ciągu dnia”⁸, „osadzony ma prawo jeden raz w tygodniu na własny koszt lub na koszt rozmówcy do jednej rozmowy z samoinkasującego aparatu telefonicznego ze swoim obrońcą”⁹, „czas korzystania z aparatu podczas telefonu do obrońcy nie może przekroczyć 10 minut”¹⁰. W niektórych porządkach wewnętrznych szczegółowe zasady przeprowadzania rozmów telefonicznych ustalane są w harmonogramach przewidzianych dla poszczególnych oddziałów¹¹. Te zaś wskazują konkretny dzień, najczęściej jeden, na przeprowadzenie rozmowy z obrońcą, co w praktyce oznacza ograniczenie realizacji ww. uprawnienia do jednego razu w tygodniu. Niekiedy jest wprost określone, że skazani mogą telefonicznie kontaktować się z obrońcą „jeden raz w tygodniu” i tylko w jeden wyznaczony do tego dzień¹². Zdarzają się również

⁶ Były to zarządzenia wewnętrzne jednostek usytuowanych w obszarze właściwości wszystkich okręgowych inspektoratów Służby Więziennej, dostępne na stronach Biuletynu Informacji Publicznej jednostek organizacyjnych SW w okresie 24–30.01.2023 r.

⁷ AŚ Bytom, ZK Cieszyn i OZ Bielsko-Biała, ZK Rawicz, AŚ Bydgoszcz, AŚ Elbląg, ZK Czerwony Bór, ZK Gębarzewo, AŚ Gdańsk, AŚ Słupsk.

⁸ ZK Racibórz.

⁹ ZK Cieszyn, OZ Bielsko-Biała.

¹⁰ AŚ Słupsk.

¹¹ AŚ Warszawa-Grochów, ZK Krzywianiec, ZK Barczewo, AŚ Lublin, AŚ Białystok.

¹² AŚ Olsztyn.

przypadki, w których w ramach tej samej jednostki penitencjarnej¹³ odrębnie uregulowane są zasady przeprowadzania rozmów telefonicznych z obrońcą przez skazanych („jeden raz w tygodniu”) i odrębnie przez tymczasowo aresztowanych („co najmniej raz w tygodniu”).

Wskazane treści zarządzeń dyrektorów jednostek prowadzą do konstatacji, że znaczna część zakładów karnych i aresztów śledczych niewłaściwie wdrożyła do swoich porządków wewnętrznych przepisy Kodeksu karnego wykonawczego, naruszając tym samym prawo do obrony. Realizacja tego prawa nie powinna być limitowana co do częstotliwości i czasu trwania rozmów. Nie można również przyjąć takiego rozwiązania, że kontakt telefoniczny z obrońcą może odbywać się tylko jednego dnia w tygodniu, który jest wskazany w porządku wewnętrznym. Kontakt telefoniczny z obrońcą sprowadzony do jednej rozmowy w tygodniu nie daje bowiem gwarancji należytej obrony i reprezentowania interesów osób osadzonych w toczących się postępowaniach karnych, cywilnych, administracyjnych czy tych prowadzonych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.

Konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko. Jest ono nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, lecz także niezbędnym elementem demokratycznego państwa prawnego. Prawo to przysługuje każdemu i na każdym etapie postępowania, w praktyce od chwili wszczęcia przeciwko osobie postępowania karnego, czyli od przedstawienia zarzutów, aż do wydania prawomocnego wyroku. Obejmuje również etap postępowania wykonawczego¹⁴. Prawo do obrony musi być realne i efektywne, a tym samym nie może być iluzoryczne ani abstrakcyjne¹⁵. Oznacza to, że kontakt z obrońcą, dotyczący spraw związanych z toczącym się postępowaniem, musi być swobodny i możliwie łatwy¹⁶. Podkreślał to również wielokrotnie Europejski Trybunał Praw Człowieka, który uznaje prawo porozumiewania się oskarżonego

¹³ ZK Łowicz, ZK Hrubieszów.

¹⁴ Wyrok TK z 17.02.2004 r., SK 39/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 7.

¹⁵ Wyrok TK z 20.05.2014 r., SK 13/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 54.

¹⁶ Wyrok TK z 25.11.2014 r., K 54/13, OTK-A 2014, nr 10, poz. 114.

z obrońcą za jeden z podstawowych wymogów rzetelnego procesu sądowego w społeczeństwie demokratycznym, wynikający z art. 6 ust. 3 lit. c EKPC¹⁷.

W tym kontekście warto przywołać także treść dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności¹⁸. W motywie 23 tej dyrektywy wskazano, że podejrzani lub oskarżeni powinni mieć prawo do porozumiewania się z reprezentującym ich adwokatem. Jest to możliwe na każdym etapie, również przed skorzystaniem z prawa do spotkania z adwokatem. Stwierdzono ponadto, że państwa członkowskie mogą wprowadzić praktyczne rozwiązania dotyczące czasu trwania, częstotliwości i sposobów takiego porozumiewania się. Rozwiązania te nie powinny jednak zagrażać skutecznemu wykonywaniu prawa podejrzanych lub oskarżonych do porozumiewania się ze swoim adwokatem oraz istocie tego prawa¹⁹.

Przedstawiciele Rzecznika zbadali praktykę wdrażania wyżej opisanych zasad przyjętych w porządkach wewnętrznych w zakresie realizacji rozmów telefonicznych w zakładach karnych typu półotwartego, zamkniętego i w aresztach śledczych. W czasie wizytacji oddziałów mieszkalnych dostrzeżono, że aparaty telefoniczne pozostawały w przeważającej większości nieużywane (wizytacje odbywały się w dni powszednie). W tej sytuacji zwiększenie liczby realizowanych rozmów telefonicznych jest – jak się wydaje – organizacyjnie możliwe, przede wszystkim zważywszy na fakt, że przez znaczną część dni w tygodniu aparaty telefoniczne nie były w ogóle wykorzystywane, gdyż zazwyczaj jeden dzień jest przeznaczony na rozmowy z rodziną i innymi osobami bliskimi, a drugi na rozmowy z obrońcą. Oznacza to też, że liczba

¹⁷ Zwrócił na to uwagę Prezes RCL w opinii do projektu nowelizacji k.k.w. z dnia 25.11.2021 r., l.dz. RCL.DPP.550.17/2021.

¹⁸ Dz. Urz. UE L 294 z 6.11.2013, s. 1.

¹⁹ Wyrok TK z 25.11.2014 r., K 54/13, OTK-A 2014, nr 10, poz. 114.

aparatów telefonicznych znajdujących się w wizytowanych oddziałach jest wystarczająca do realizacji znacznie większej liczby rozmów, niż wynikało to z harmonogramów. Natomiast grupa osadzonych zgłaszających chęć kontaktu telefonicznego z obrońcą zwykle nie była duża. Zakres zadań realizowanych przez funkcjonariuszy pełniących służbę w oddziałach mieszkalnych pozwalał więc na zwiększenie częstotliwości korzystania przez osadzonych z ich uprawnień.

W tym miejscu pragnę zaznaczyć, że przedstawiciele RPO dostrzegli w niektórych jednostkach²⁰ dużą dbałość personelu więziennego o realizację prawa osadzonych do obrony poprzez nielimitowanie częstotliwości rozmów z obrońcami. Rozmowy prowadzone przez osoby skazane i tymczasowo aresztowane z osobami, o których mowa w art. 8 § 3 i art. 215 § 1 k.k.w., są zgodnie z porządkiem wewnętrznym realizowane bez limitu, od poniedziałku do piątku, po wcześniejszym zgłoszeniu oddziałowemu chęci przeprowadzenia takiej rozmowy. Jedynym warunkiem skorzystania przez osoby pozbawione wolności z tego uprawnienia jest: w przypadku tymczasowo aresztowanych – posiadanie stosownej zgody organu dysponującego, w przypadku skazanych – uprzednie poinformowanie na piśmie dyrektora jednostki przez osobę, o której mowa powyżej, o numerze telefonu, pod którym można nawiązać z nią kontakt.

Należy podkreślić, że to rozmowa telefoniczna – a nie widzenie czy korespondencja – jest najszybszą formą kontaktu z obrońcą, a przez to najskuteczniejszym narzędziem reakcji na zmieniające się otoczenie prawne osadzonego. Przy wielości spraw, które są prowadzone przed sądami wobec niektórych osadzonych, ograniczenie takiego kontaktu do jednego w tygodniu czyni prawo do obrony iluzorycznym i abstrakcyjnym.

Przeanalizowane zarządzenia dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych są nie tylko niespójne, ale także w wielu przypadkach sprzeczne z obowiązującymi obecnie przepisami Kodeksu karnego wykonawczego.

²⁰ ZK Zamość, AŚ Radom.

Wprowadzane do porządków wewnętrznych rozwiązania muszą w sposób realny zapewniać prawo do obrony. Stanie się tak tylko wtedy, gdy zarówno treść porządków wewnętrznych, jak i praktyka ich stosowania będzie respektowała prawo podmiotowe określone w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, w szczególności gdy kontakt z obrońcą będzie zapewniony co najmniej w dniach i godzinach pracy administracji, bez limitu czasowego.

Podsumowując, uprzejmie proszę Pana Dyrektora o odniesienie się do przedstawionego problemu i spowodowanie, aby treść porządków wewnętrznych jednostek podstawowych i praktyka ich stosowania nie budziła wątpliwości co do respektowania konstytucyjnego prawo do obrony. Proszę także o poinformowanie mnie o podjętych krokach w tej mierze.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/